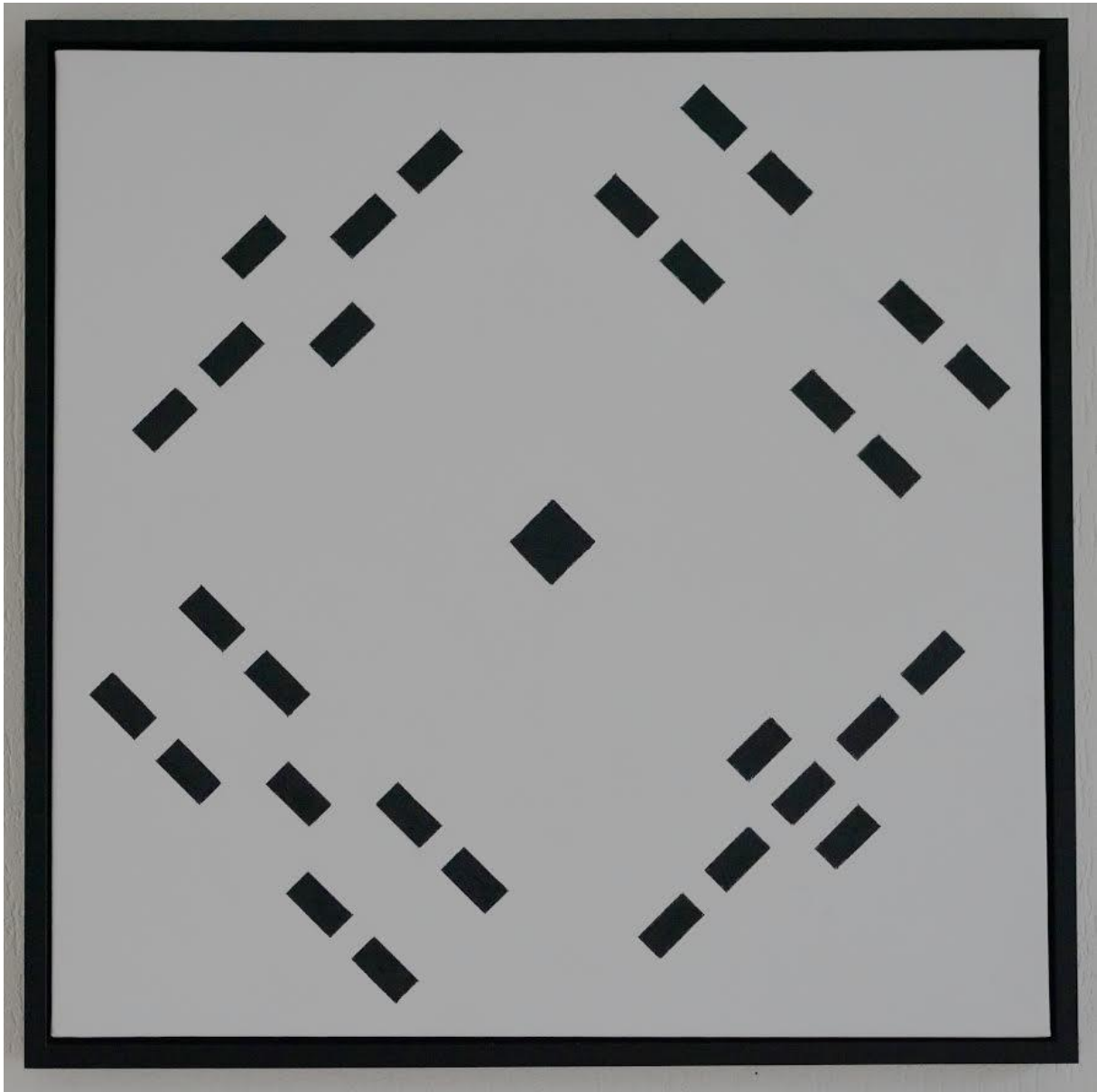

HET VERBORGEN PATROON

In de klassieke volgorde van de I Ching

Gert Gritter

Inhoud

Inleiding

1. Het schaakbordpatroon

Paren

Twee canons

2. Een alternatief patroon

Identieke trigrammen

Opponerende trigrammen

De ontdekking

3. Eigenschappen van het tabelpatroon

Symmetrie

Figuurgroepen

Complementariteit

4. Het ringpatroon

Getallensymboliek

Combinatie met de Hetu

Wiskundige eigenschappen

Conclusie

Literatuur

Reacties zijn welkom:

gertgritter@gmail.com

Overname van de tekst en ideeën in dit artikel is toegestaan, ook zonder toestemming van de auteur. Gelieve de bron te vermelden.

Groningen, 2014

Inleiding

Dit artikel gaat over de ontdekking van een patroon dat gevormd wordt door de 64 hexagrammen van de I Ching in hun klassieke volgorde. Het verborgen patroon verschijnt vanzelf, als de hexagrammen worden weergegeven op een manier die logisch is, ook al wijkt zij af van wat gangbaar is.

Een korte persoonlijke noot. Toen het nieuwe patroon de eerste keer voor mijn ogen verscheen, stond ik perplex: alsof er in de doka een foto wordt ontwikkeld die geheel onverwachts een mysterieus beeld weergeeft. Misschien dat een archeoloog iets vergelijkbaars ervaart wanneer hij op een bepaalde locatie zand wegveegt en de grondvesten van een tempel uit de Oudheid meent te ontwaren.

Behalve het enthousiasme rees ook veel twijfel. De hele actie die leidde tot de ‘ontdekking’ – als het dat al is – was op zich weinig bijzonder. En het bestond toch niet dat vele anderen een schema, dat op zo’n eenvoudige wijze te vinden was, hadden gemist?

Dat wilde ik uitzoeken, dus ik ging zoeken in alle literatuur over de I Ching waarover ik kon beschikken, ook op het internet. Ik bereidde mij voor op twee grote teleurstellingen. Ten eerste dat het patroon al lang en breed bekend was. Ten tweede dat het slechts een constructie was die op louter toeval of verklaarbare wetmatigheden berustte (zoals sneeuwvlokken natuurlijke patronen vormen of ‘fractals’ ontstaan). Geen van beide scenario’s heeft zich voorgedaan. Hierbij moet worden aangetekend dat ik uitsluitend heb kunnen kijken naar westerse bronnen dan wel informatie die in een Europese taal is geschreven.

Tot slot: hoe groot is de kans dat een leek in de I Ching iets ontdekt wat blijkbaar eeuwenlang is ontsnapt aan de aandacht van duizenden deskundigen in het Westen en (vooral) in het Oosten? De enige verklaring is misschien dat een prille onderzoeker nog zó klein is, dat hij in staat is te kijken onder de kier van de poort die leidt naar de enorme, imposante constructie die de I Ching is...

1. Het schaakbordpatroon

De 64 hexagrammen van de I Ching worden meestal in een klassieke volgorde gepresenteerd: de Koning Wen Sequentie (KWS). Elk hexagram heeft daarin een nummer, dat correspondeert met zijn positie in de KWS. Hieronder staan ze, zoals gebruikelijk, in een 8x8-matrix oftewel 'schaakbordpatroon': acht rijen horizontaal en acht rijen verticaal.

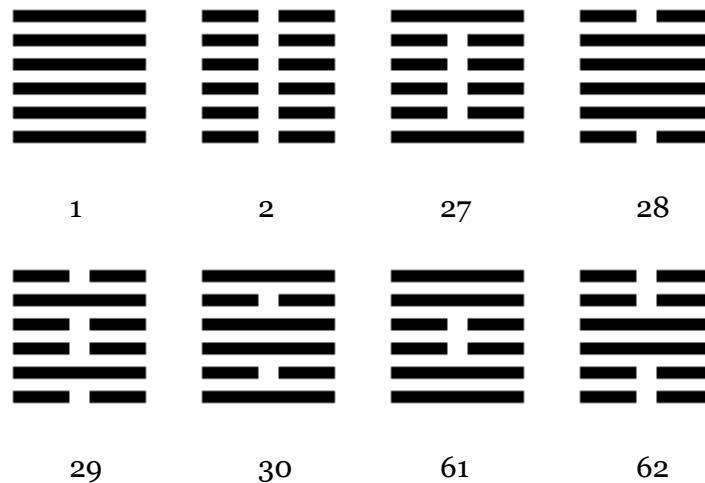
1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	32
33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48
49	50	51	52	53	54	55	56
57	58	59	60	61	62	63	64

Paren

Wat opvalt is een belangrijk kenmerk van de KWS: de hexagrammen zijn aan elkaar gekoppeld in paren. Bij de vorming van die paren gelden twee principes: inversie en oppositie¹. In 56 van de 64 gevallen is het tweede hexagram van het paar het omgekeerde van het eerste (zie HX3-4, HX5-6 en HX7-8 in de eerste rij).

¹ De Chinese termen zijn *p'ang-tung* (oppositie) en *ch'ien-kua* (inversie).

In acht gevallen werkt inversie niet. HX 1-2, HX 27-28, HX 29-30 en HX 61-62 zijn symmetrisch. Als ze worden omgekeerd, blijven ze hetzelfde en bijgevolg is er geen inversiepartner. Dan geldt het principe van oppositie: ze zijn gepaard aan hun 'tegendeel'. Op de positie van elke (doorgetrokken) yang-lijn van het ene hexagram staat een (gebroken) yin-lijn bij het andere en vice versa. Hieronder de genoemde acht hexagrammen met hun 'oppositiepartner':

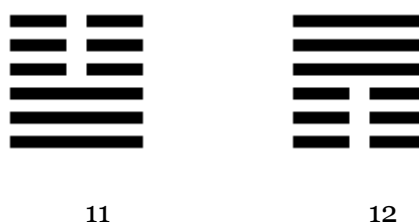

Twee canons

Een andere eigenschap van de KWS is dat de hexagrammen traditioneel in twee segmenten worden verdeeld. De eerste 30 hexagrammen vormen de 'Bovenste Canon', de resterende 34 hexagrammen de 'Onderste Canon'.

Hoewel de hexagrammen overzichtelijk worden getoond in het schaakbordpatroon, lijkt die weergave verre van optimaal. Het bestaan van de beide canons wordt er bijvoorbeeld niet door erkend. De groepen HX1-2, waarmee de Bovenste Canon begint, en HX63-64, waarmee de Onderste Canon afsluit, bevinden zich op belangrijke punten: respectievelijk de linkerboven- en de rechterbenedenhoek. Maar HX29-30 en HX31-32, het laatste paar van de Bovenste Canon en het eerste van de Onderste Canon, staan verloren op de vierde rij van boven (de velden e5, f5, g5 en h5 van een schaakbord).

Ook andere paren, vanwege vorm of betekenis belangrijk, krijgen in het schaakbordpatroon geen bijzondere positie. Illustratief is de plaats van het bijzondere paar hexagrammen 11 (T'ai/Vrede) en 12 (P'i/Stilstand). Ze staan op de velden c7 en d7 van een schaakbord, dat wil zeggen op de tweede rij van boven, links van het midden.

2. Een alternatief patroon

Dat bracht mij tot het stellen van de volgende vraag: is er geen patroon denkbaar dat beter in staat is de hexagrammen in de KWS weer te geven? Dat de beide canons laat zien en ook een 'passende' positie geeft aan bijzondere hexagramparen?

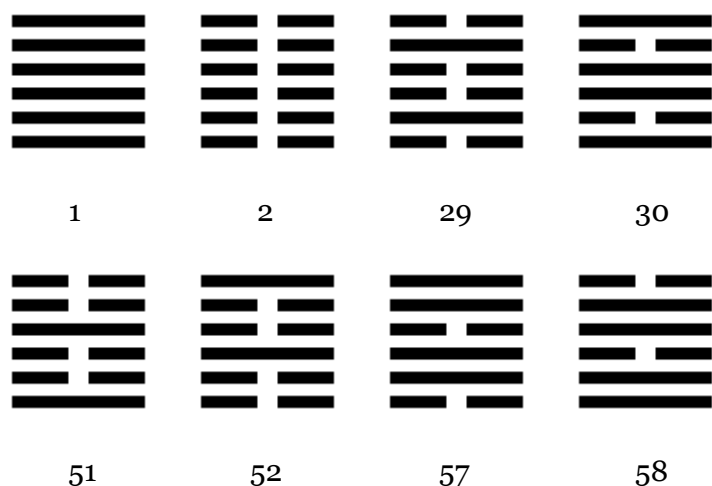
De (eenvoudige) sleutel leek mij te liggen bij zestien speciale hexagrammen, bestaande uit twee groepen van acht. Deze worden geïdentificeerd aan de hand van de twee trigrammen waaruit elk hexagram is opgebouwd.

De trigrammen zijn:

Identieke trigrammen

Acht hexagrammen zijn bijzonder omdat ze zijn opgebouwd uit twee identieke trigrammen:

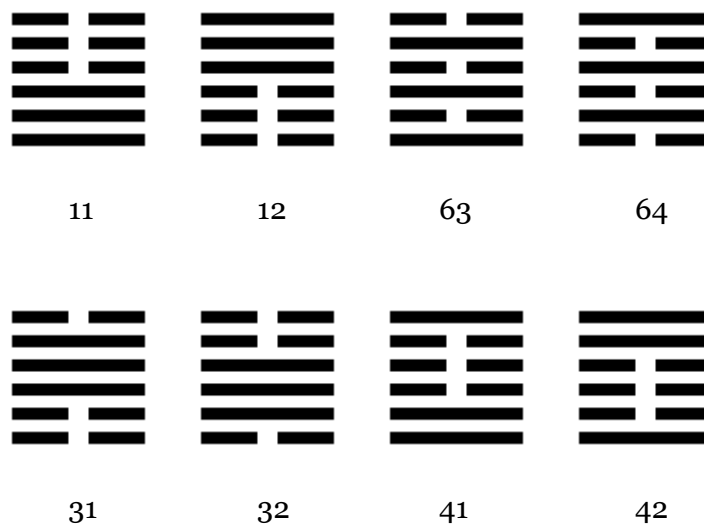

Het is belangrijk te vermelden dat de Bovenste Canon inderdaad begint en eindigt met vier van deze: HX1-2 en HX29-30.

Opponerende trigrammen

Acht andere hexagrammen zijn bijzonder omdat ze zijn opgebouwd uit twee opponerende trigrammen. Dat wil zeggen dat iedere yin-lijn van het onderste trigram correspondeert met een yang-lijn in het bovenste trigram (en vice versa).

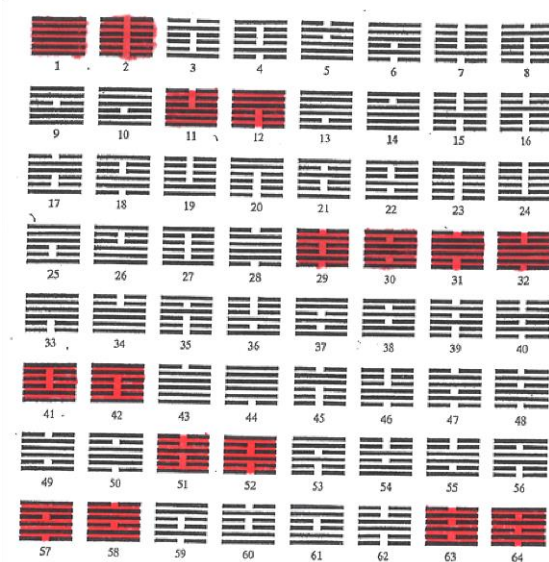
Deze bijzondere eigenschap van opponerende trigrammen geldt voor acht hexagrammen:

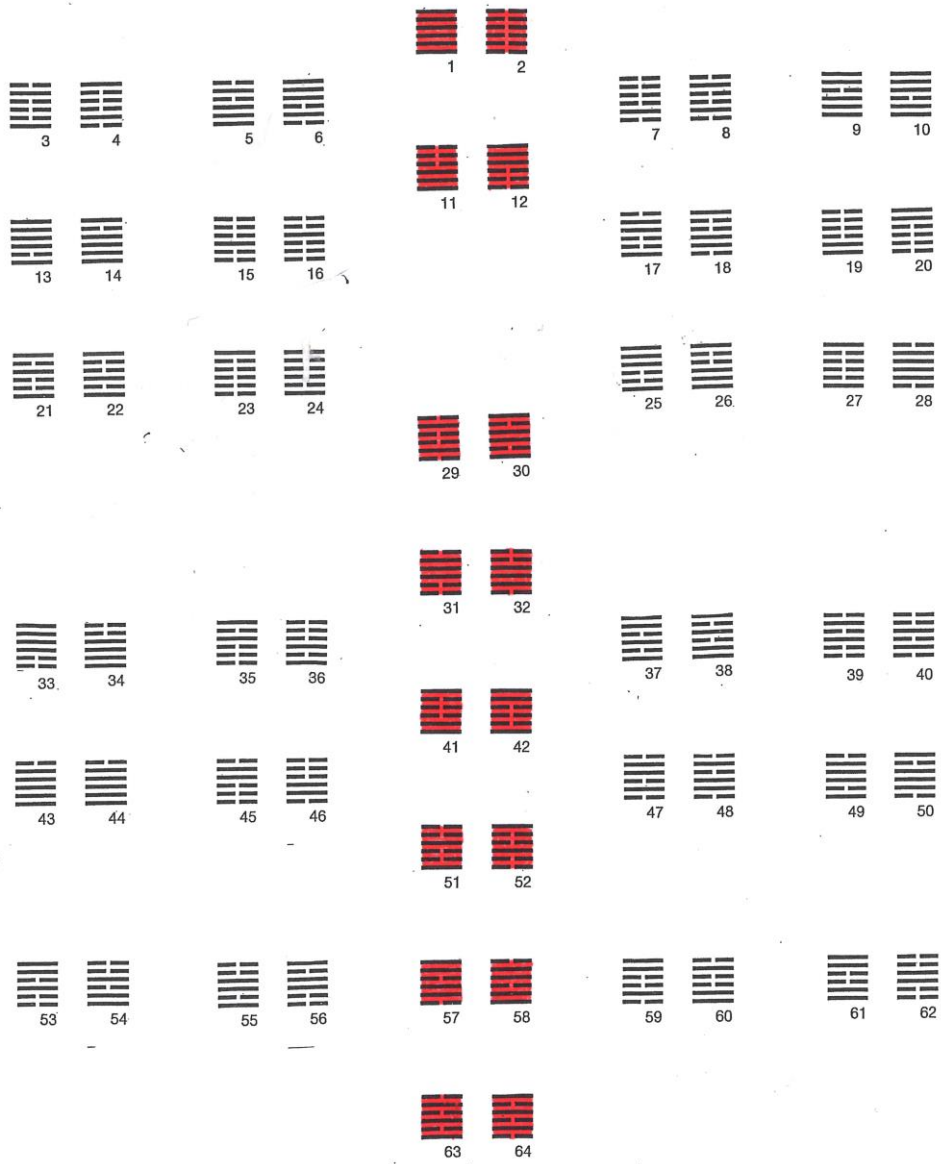
Het is belangrijk te vermelden dat de Onderste Canon inderdaad begint en eindigt met vier van deze: Meer boven Berg (HX 31), Donder boven Wind (HX 32), Water boven Vuur (HX 63) en Vuur boven Water (HX 64).

De ontdekking

In de onderstaande figuur zijn de zestien hexagrammen met identieke of opponerende trigrammen rood gekleurd. In een schaakbordpatroon levert dat geen 'logisch' overzicht op.

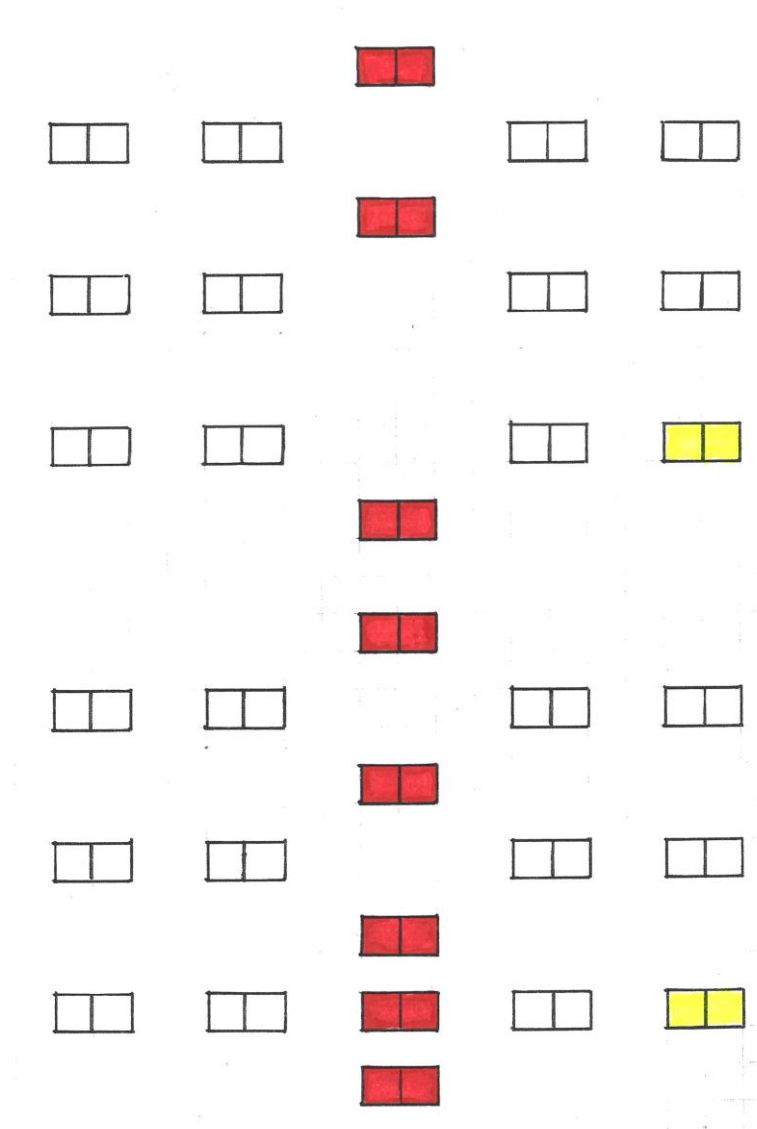

Dat verandert echter meteen als alle speciale hexagrammen in een centrale rij onder elkaar worden geplaatst! Er ontstaat een patroon, van 64 enkele blokken of 32 dubbele blokken.

3. Eigenschappen van het tabelpatroon

Het nieuwe patroon vormt een soort tabel. Deze nieuwe ordening van 64 eenheden (of 32 paren) heeft allerlei interessante eigenschappen. Omwille van de overzichtelijkheid wordt het 'tabelpatroon' verder 'leeg' (zonder hexagrammen) vertoond.

De zestien speciale hexagrammen zijn hierin rood gekleurd en vormen de middelste kolom van het patroon. Verder is er nog iets op te merken over vier hexagrammen die vanwege hun symmetrie geen inversiepartner hebben en gekoppeld zijn aan hun oppositiepartner (zie ook paragraaf 1):

27

28

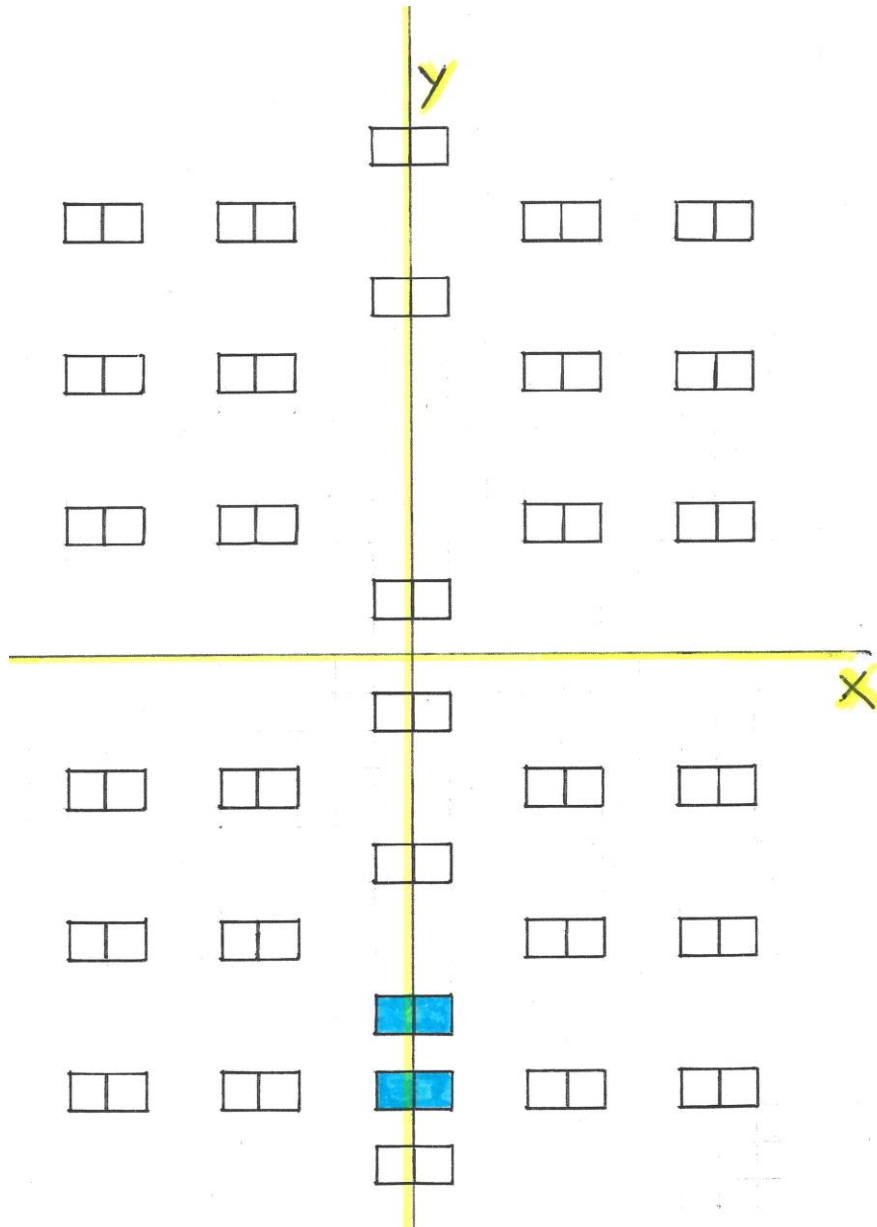
61

62

Beide paren (geel gekleurd in de afbeelding) hebben een 'strategische' positie voor de hexagrammen die de Bovenste en Onderste Canon afsluiten.

Symmetrie

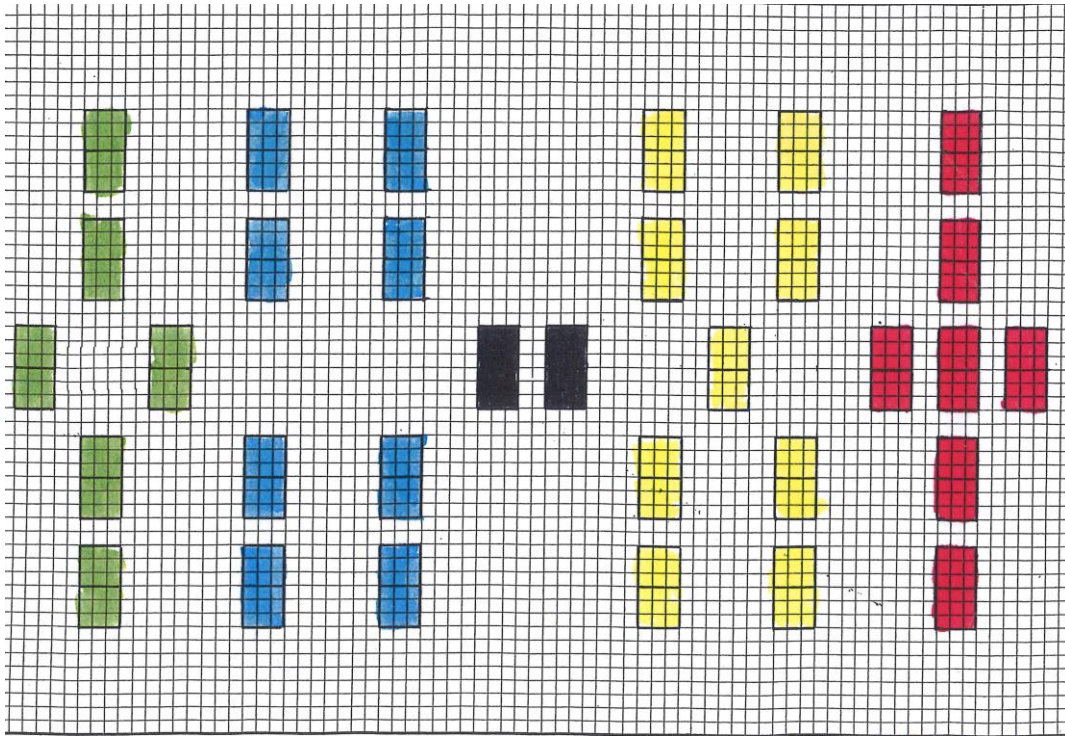
Wat direct opvalt aan het tabelpatroon is de symmetrie. De linkerhelft (met de Y-as als middellijn) is het spiegelbeeld van de rechterhelft.

De bovenste helft (met de X-as als middellijn) is het spiegelbeeld van de onderste helft, afgezien van de twee blauwe blokken (HX 51-52 en HX 57-58). De bovenste helft heeft 30 blokken en de onderste 34. Dat correspondeert met het aantal hexagrammen van de Bovenste Canon en van de Onderste Canon.

Figuurgroepen

In het tabelpatroon zijn vier grote groepen te onderscheiden en een kleine restgroep: 6 hexagramparen (groen), 8 (blauw), 2 (zwart), 9 (geel) en 7 (rood). Dit gegeven krijgt des te meer betekenis, als men bedenkt dat oneven getallen yang zijn en even yin. Oud-yang geldt als 9, nieuw-yang als 7, oud-yin als 6 en nieuw-yin als 8. Dat wordt meteen helder als we het beeld een kwartslag draaien.

6

8

2

9

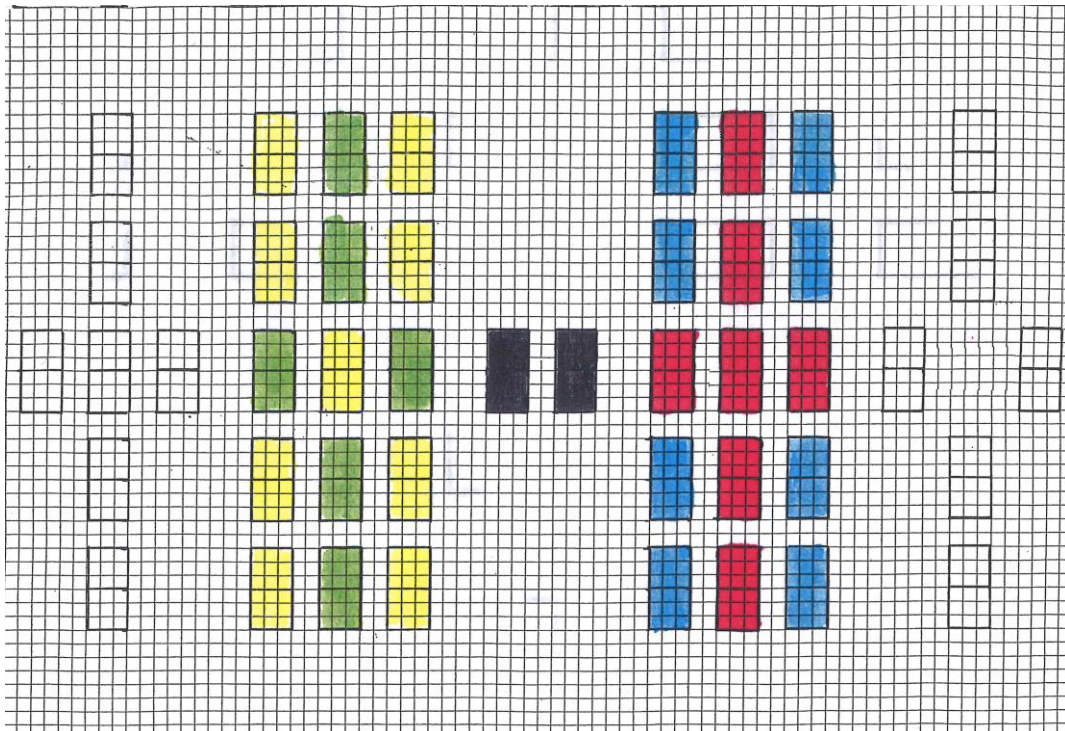
7

Beide yang-groepen (van 9 en 7 hexagramparen) zijn zo goed als gelijk aan de beide yin-groepen (van 6 en 8 hexagramparen), met dien verstande dat ze in het midden één extra paar hebben (respectievelijk de eerder signaleerde HX 41-42 en HX 57-58): het verschil tussen yin (even) en yang (oneven).

Complementariteit

De filosofie van yin en yang speelt een prominente rol in de I Ching. Yin en yang vullen elkaar aan en vormen een eenheid. Dat is een belangrijk gegeven, aangezien de vier grote figuurgroepen nog een bijzondere eigenschap hebben.

De figuren van oud-yin en oud-yang (respectievelijk 6 en 9 hexagramparen) blijken namelijk precies op en in elkaar passen. Hetzelfde geldt voor de beide andere figuren (nieuw-yin en nieuw-yang). De afbeelding laat zien hoe de groene en gele figuren in elkaar passen, evenals de rode en blauwe.

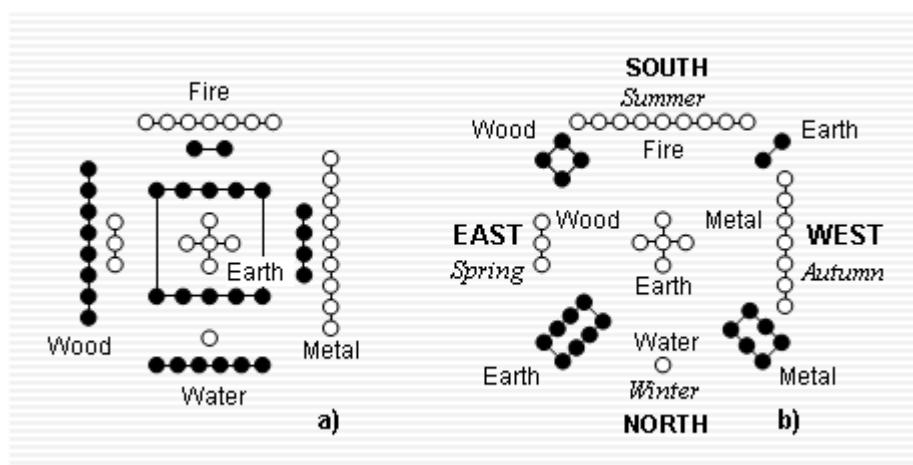
De (identieke) blokken van 15 hexagramparen die dan ontstaan, bevatten ieder dertig hexagrammen. De twee paren in het midden (HX 29-30 en HX 31-32) vallen erbuiten. Men zou ook kunnen zeggen dat ze, samengevoegd, een kleiner blok van vier hexagrammen vormen.

4. Het ringpatroon

Het tabelpatroon past ook bij de Chinese leer van de vijf elementen. In de vorige paragraaf zijn de getallen van 6, 8, 2, 9 en 7 van de figuurgroepen besproken. Dat gegeven heeft raakvlakken met twee Chinese culturele iconen: de Hetu en de Luoshu.²

Hetu betekent ‘Rivierkaart’, waarbij men moet denken aan de Gele Rivier of Huang He. Luoshu staat voor ‘Boek van de Luo’ (de Luo is een zijrivier van de Gele Rivier). Bij beide entiteiten horen diagrammen, die hieronder zijn afgebeeld:

- het Hetu-diagram
- het Luoshu-diagram

Het aantal witte rondjes geeft een oneven getal (yang) aan, het aantal zwarte rondjes een even getal (yin). Beide diagrammen hangen samen met de leer van de vijf elementen Water, Vuur, Hout, Metaal en Aarde.

Getallensymboliek

De Hetu en Luoshu hanteren een verschillende getallensymboliek voor de elementen.

		<i>Hetu</i>		<i>Luoshu</i>
Water	→	6		1
Vuur	→	7		9
Hout	→	8		3, 4
Metaal	→	9		6, 7
Aarde		10	→	2, 5, 8

In eerste instantie is het belangrijk te kijken naar de Hetu-waarden van de vijf elementen, zichtbaar in de buitenste rand van het diagram. De getallen 6, 7, 8 en 9 keren terug in het aantal dubbelhexagrammen van de onderste en bovenste figuurgroepen van het patroon: 6 en 8 (yin) in de bovenste helft, 7 en 9 (yang) in de onderste.

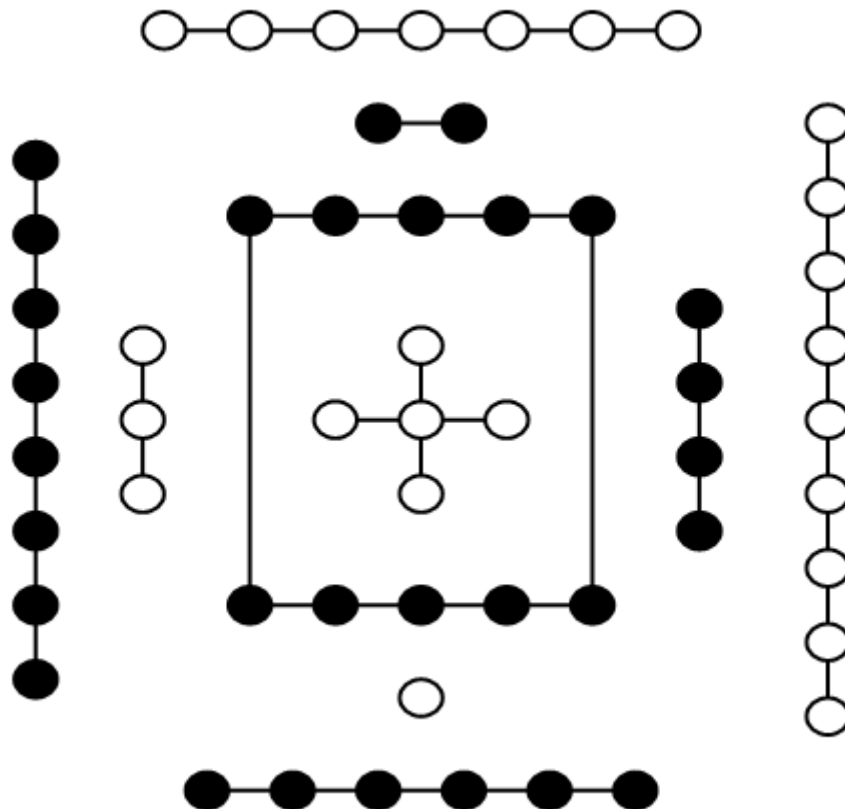
² Met dank aan Emile Weesie, die mij hierop wees.

De resterende figuurgroep, in het midden van het tabelpatroon, zou dan moeten staan voor het ontbrekende element Aarde. Het aantal van deze dubbelhexagrammen (2) komt in dit geval niet overeen met de getalswaarde van Aarde in de Hetu, namelijk 10. De verbinding van het getal 2 met Aarde past echter wél goed in de systematiek van de Luoshu, waar dit element inderdaad de waarde 2 heeft (net als 5 en 8). De positie van Aarde in het midden van het patroon komt overeen met zowel de Luoshu als de Hetu.

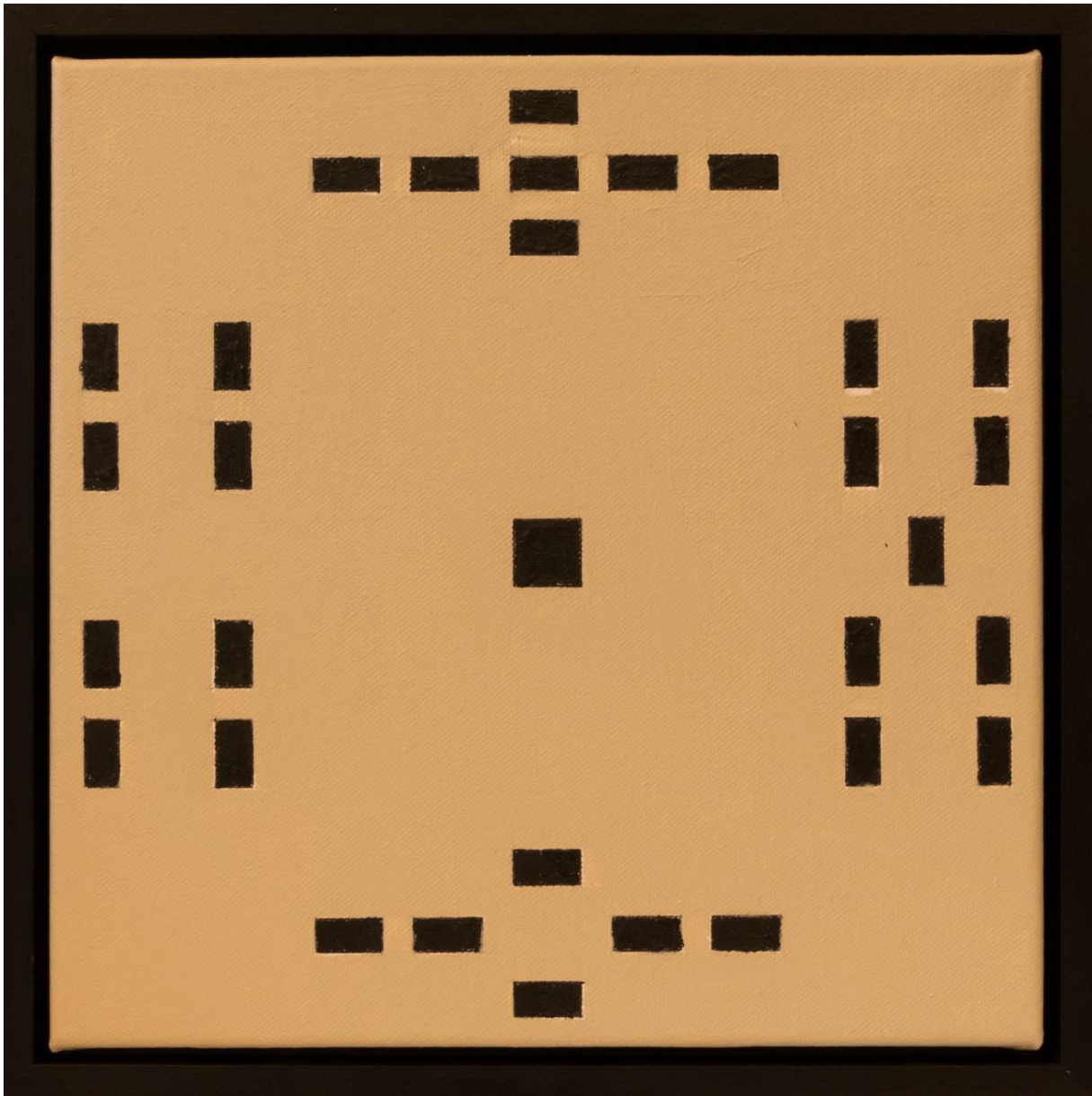
Combinatie met de Hetu

Die verbinding van het patroon met de Hetu en in mindere mate de Luoshu kan nog duidelijker worden weergegeven. We plaatsen de figuurgroepen van 6, 7, 8 en 9 blokken volgens de buitenste rand van de Hetu:

- op de positie van Water onderaan (6 rondjes in de Hetu): de figuurgroep van 6 blokken
- op de positie van Hout linkerzijde (8 rondjes in de Hetu): de figuurgroep van 8 blokken
- op de positie van Vuur bovenaan (7 rondjes in de Hetu): de figuurgroep van 7 blokken
- op de positie van Metaal rechterzijde (9 rondjes in de Hetu): de figuurgroep van 9 blokken

In het midden wordt de figuurgroep van 2 blokken geplaatst, op de positie van Aarde (2 rondjes in de Luoshu). Het resultaat is de onderstaande afbeelding van een 'ringpatroon'.

Wiskundige eigenschappen

Het ringpatroon heeft kenmerken van een 'mandala' (een geometrisch mystiek symbool). In essentie is het een figuur met een kern van 2 blokken en een schil van 30 blokken. Er zijn interessante rekenkundige eigenschappen.

Elk blok in het ringpatroon bestaat uit twee hexagrammen oftewel twee maal zes hexagramlijnen. Dat betekent dat de schil van figuurgroepen met 7, 9, 6 en 8 blokken in totaal bestaat uit 360 hexagramlijnen (30 x 12). Het middenvak (de figuurgroep met 2 blokken) telt 4 hexagrammen en dus 24 hexagramlijnen.

Zowel het tabel- als het ringpatroon zou een hulpmiddel kunnen zijn geweest om de tijd te markeren. Het getal van 360 benadert immers het aantal dagen van een jaar, terwijl de 30 blokken samenhangen met het aantal dagen in een maand.

Elk blok telt bovendien 12 hexagramlijnen, zodat het kan staan voor 1 dag, zeker als men bedenkt dat een Chinese dag vroeger uitging van 12 'uren' (die 120 'moderne' minuten duurden). Het patroon zou dus kunnen dienen als zonnekalender, mits er rekening wordt gehouden met 5 of 6 extra dagen om tot het juiste aantal van een zonnejaar te komen.³

³ Interessant in dit verband is dat het totaal aantal lijnen van de I Ching ($64 \times 6 = 384$) zoals bekend globaal overeenkomt met het aantal dagen van 13 maan-maanden ($13 \times 29,5 = 383,5$).

Conclusie

Het artikel bespreekt een ontdekking in de Koning Wen Sequentie (KWS) van de I Ching. De hexagrammen in de KWS-opstelling vormen een duidelijk patroon, als acht speciale hexagramparen onder elkaar worden gezet. Het betreft de hexagrammen die bestaan uit een combinatie van gelijke of een combinatie van tegengestelde trigrammen.

Het aldus ontstane tabelpatroon heeft interessante eigenschappen:

- het is symmetrisch langs een verticale as door het midden en bijna symmetrisch langs een horizontale as; de minieme asymmetrie in het tweede geval is te verklaren uit het verschil tussen yang en yin, waar het gaat om even en oneven aantallen;
- er zijn vijf figuurgroepen van respectievelijk 6, 8, 2, 9 en 7 hexagramparen, aantallen die corresponderen met de vier kwaliteiten van yin en yang (jong yin, oud yin, jong yang en oud yang) en de vijf elementen (water, vuur, aarde, metaal en hout);
- vier figuurgroepen complementeren elkaar; ze passen zo precies in elkaar, dat ze samen een rechthoek vormen.

Verder bestaat er een grote samenhang tussen het tabelpatroon en de diagrammen van vooral de Hetu en in minder mate de Luoshu. Als het tabelpatroon wordt ingepast in de buitenste ring van het Hetu-diagram, ontstaat zelfs een ander beeld: een ringpatroon.

Wat is de betekenis van de ontdekking van het verborgen patroon? Heeft het ooit ergens voor gediend, bijvoorbeeld een kalender, een 'periodiek systeem van klassieke Chinese elementen', of iets anders? In ieder geval moet nog de opmerking worden gemaakt dat er slechts sprake kan zijn van een 'hér-ontdekking'. Ooit – misschien vele eeuwen geleden - zullen het tabel- en het ringpatroon bekend zijn geweest, misschien als een methode om het Hetu-diagram en de I Ching aan elkaar te verbinden. Daarom zou een nadere studie van zowel het tabel- als het ringpatroon kunnen bijdragen aan een beter begrip van de I Ching en aan verdere kennis van zijn geschiedenis.

In ieder geval kunnen de beide patronen voor de hedendaagse gebruiker nu al nuttig zijn, al was het maar als 'mnemotechnisch' hulpmiddel. Ze zijn immers een praktisch geheugensteuntje om plaats en nummer van de hexagrammen te onthouden. Tot slot geven ze ook in één oogopslag een overzicht van belangrijke kenmerken van de KWS, zoals de paarsgewijze opbouw en de indeling in twee canons.

Literatuur

- Will Adcock. I Ching. A practical guide to interpretation and divination. Southwater: Londen, 2001.
- Franciscus Adrian. Die Schule des I Ging. Die Praxis. Diederichs: München, 1995.
- Carol K. Anthony. A Guide to the I Ching. Anthony Publishing Company: Stow, 1980.
- Carol K. Anthony. The Philosophy of the I Ching. Anthony Publishing Company: Stow, 1981.
- Frits Blok. I Tjing. Landschappen van de ziel. Terugkeer tot een oud Chinees orakel. Könemann: Keulen, 2001 (vertaald uit het Engels)
- De Chinese kalender. Met tabellen voor de jaren 1900 tot en met 2019. Stichting Werkgroep Het Zevengesternte: Amsterdam, 1999.
- Herman Cohen. I Ching. Het boek der veranderingen. Bert Bakker: Den Haag, 1975.
- Louis T. Culling. The Incredible I Ching. Samuel Weiser: New York, 1969.
- Louis T. Culling. I Ching. The Prophetic Book of Changes. Life Resources Institute: New York, 1966.
- Da Liu. I Ching Numerology. Harper & Row Publishers, San Francisco, 1950.
- Alfred Douglas. The Oracle of Change. How to consult the I Ching. Penguin: Harmondsworth, 1972.
- Roger Green. I Tjing. Spiritueel werkboek. Deltas: Aartselaar, 2006 (vertaald uit het Engels)
- Ong Hean-Tatt. The Chinese Pakua. An Exposé. Pelanduk Publications: Selangor Darul Ehsan (Maleisië), 1996.
- Hochberg-van Wallinga, A. Een korte inleiding tot de I Tjing. Het boek der veranderingen. L.J. Veen: Amsterdam,
- Angelika Hoefler. I Ching. New Systems, Methods and Revelations. An Innovative Guide for All of Life's Events and Changes. Lotus Light Shangri-La, 1998.
- Alfred Huang. The Numerology of the I Ching. A Sourcebook of Symbols, Structures, and Traditional Wisdom. Inner Traditions. Rochester: Vermont, 2000.
- Alfred Huang, De oorspronkelijke I Ching. Nieuwe vertaling. Altamira-Becht: Haarlem, 2000. (vertaald uit het Engels)
- Joop van Hulzen. De I Tjing gids. Een praktisch handbook voor zelfhulp. Kosmos-Z&K: Utrecht/Antwerpen, 1994.
- Cyrille Javary. Understanding the I Ching. A complete guide to the history and use of the ancient Chinese oracle. Shambala: Boston/Londen, 1997. (vertaald uit het Frans)
- Stephen Karcher. De draagbare I Ching. Werken met het Klassieke Chinese Boek der Veranderingen. Lemniscaat: Rotterdam 1998. (vertaald uit het Engels)
- C.J. Kuiken. 'Tijd en verandering: astronomie en astrologie in het oude China' & 'De Yijing: een klassieke tekst over tijd en verandering'. Historisch tijdschrift Groniek, 1989, 133-164.
- James Legge. I Ching. Book of Changes. Edited with introduction and study guide by Ch'u Chai with Winberg Chai. Bantam: New York, 1969.
- Christopher Markert. I Ching. The No. 1 Success Formula. Aquarian: Wellingborough, 1986.
- Chris Marshall. I Tjing. Het oude Chinese boek over het voorspellen van de toekomst. Michon: Helmond, 1995. (vertaald uit het Engels)

- Harmen Mesker. De I Tjing in ons leven. Een moderne en verhelderende uitleg van het klassieke I Tjing-orakel. Uitgeverij Schors: Amsterdam, 1996.
- Harmen Mesker. De I Tjing stap voor stap. Ankh-Hermes: Deventer, 1999.
- Monique Möller. I Tjing: het boek der onveranderlijke werkelijkheid. Stichting Akasha: Zeist, 1989.
- Elizabeth Moran en Master Joseph Yu, The Complete Idiot's Guide to the I Ching. Alpha: Indianapolis, 2002.
- Hidé Oshiro. The Graphic Iching. Turtle Island Press: Philadelphia, 1978.
- Raymond van Over. I Ching. The definitive new rendering of the ancient Chinese book of divination. Mentor: New York/Toronto, 1971.
- Sergey Petoukhov en Matthew He (red.) Symmetrical Analysis Techniques for Genetic Systems and Bioinformatics: Advanced Patterns and Applications. 2010.
- Neil Powell. The Book of Change. How to understand and use the I Ching. MacDonald & Co: Londen, 1988.
- H. van Praag. Sleutel tot de I Tjing. Ankh-Hermes: Deventer, 1977.
- Sam Reifler. I Ching: A New Interpretation for Modern Times. Bantam: New York, 1974
- G.H. Siu. The Portable Dragon. The Western Man's Guide to the I Ching. The Massachusetts Institute of Technology Press: Cambridge, 1984.
- Lillian Too. The New I Ching. Discover the secrets of the plum blossom oracle. Octopus: Londen, 2004.
- Willem Venerius. Lijn in de I Tjing. Omgaan met het klassieke orakelboek. Ankh-Hermes: Deventer, 1991.
- Simon Vinkenoog. Tussen wit & zwart. Het ABC van de I Ching. Bert Bakker: 's-Gravenhage, 1971.
- Brian Browne Walker. The I Ching or Book of Changes. A Guide to Life's Turning Points. St. Martin's Press: New York, 1992.
- Hellmut Wilhelm. Eight Lectures on the I Ching. Princeton University Press, 1973. (vertaald uit het Duits)
- Richard Wilhelm. I Ching or Book of Changes. Routledge & Kegan Paul: Londen, 1971. (vertaald uit het Duits)
- Richard Wilhelm. I Tjing. Het boek der veranderingen. Ankh-Hermes: Deventer, 1980. (vertaling van de Engelse uitgave, die is vertaald uit het Duits)
- Charles Windridge. Tong Sing. Almanak van de Chinese wijsheid. Bosch & Keuning: Baarn, 2000.
- Wu Wei. I Ching Readings. Interpreting the Answers. Getting Clear Direction from the Ancient Book of Wisdom. Power Press: Los Angeles, 2005.
- Allie Woo. I Tjing. Oude wijsheid voor de nieuwe tijd. Könemann: Keulen, 1999. (vertaald uit het Engels)
- Yüan-Kuang. I Ging. Praxis Chinesischer Weissagung. Otto-Wilhelm-Barth-Verlag: München-Planegg, 1951 (vertaald uit het Frans).